

Eesti Arstiteadusüliõpilaste Seltsi meditsiinitöötajate ning haiglate vastu suunatud rünnakute seisukoht

Vastu võetud: 16.04.2022

Kehtiv kuni: 16.04.2026

Koostanud: Rahu ja inimõiguste töögrupp

Vastutav koostaja: Doris Poolamets

Mõisted

Rünnakud tervishoiule – WHO on defineerinud rünnakuid tervishoiule, kui igasugust verbaalset või füüsilist vägivalda, piiramist või ähvardust, mis segab kasutatavust, kättesaadavust või teenuse pakkumist.

Küberrünnak – sissetungimine võõrasse arvutivõrku eesmärgiga süsteemi kahjustada, andmeid varastada või nende terviklust rikkuda.

Lunavara – kahjulik tarkvara, mis blokeerib kasutaja ligipääsu tema andmetele või süsteemile ning nõuab ligipääsu taastamise eest lunaraha.

Sissejuhatus

Antud dokument väljendab Eesti Arstiteadusüliõpilaste Seltsi (EAÜS) seisukohta meditsiinitöötajate ning haiglate vastu suunatud rünnakute teemal.

Meditsiinitöötajate ning haiglate vastu suunatud rünnakud kriisikolletes kujutavad endast inimõiguste ning rahvusvahelise humanitaarõiguse raskeid rikkumisi. Selliseid rünnakuid, mis võivad hõlmata nii füüsilist vägivalda, röövimisi või tapmisi kui ka ähvardusi, hirmutamist või muul moel tervishoiuteenustesse sekkumist, esineb relvastatud konfliktides sageli. Tervishoiuasutusi ning meditsiinitransporti on sõjalises kontekstis läbi aastakümnete tabanud lugematud rünnakud: pommitamised, rüüstamised, süütamised, blokaadid või hõivamised. Viimastel aastatel on saagenud ka tervishoiu vastu suunatud küberrünnakud.

Meditsiinitöötajate ning haiglate vastased rünnakud on tihti osa sõjalisest strateegiast. Sellega rikutakse aga rahvusvahelist humanitaarõigust ja tervishoiu neutraalsuse printsiipi ning võetakse abivajajatelt võimalus kiirelt abi saada. Tervishoiu neutraalsuse printsiibi alusel tuleb meditsiinitöötajal pakkuda kõigile võrdset ning õiglast ravi ning nende tööd ei tohi takistada (1). Sihilikke tervishoiu neutraalsuse printsiibi rikkumisi loetakse Genfi konventsiooni alusel sõjakuritegudeks.

EAÜS-i huvides peab olema meditsiinitöötajate või haiglate vastaste rünnakute korral toetuse pakkumine ning teadlikkuse tõstmine, et seista inimõiguste eest ja levitada tõest informatsiooni.

Suur osa rahvusvahelisest humanitaarõigusest tugineb 1949. aastal vastu võetud Genfi konventsioonile ning selle lisaprotokollidele aastatest 1977 ja 2005. Sellele on alla kirjutanud 196 riiki. Genfi konventsioon käsitleb relvastatud konfliktist või sõjast mõjutatud tsiviilisikute ja -objektide kaitset ning sätestab relvastatud konflikti korral haiglatesse, haigetesse ja meditsiinitöötajatesse puutuva (2).

Kõik relvastatud konflikti osapooled peavad järgima rahvusvahelist humanitaarõigust. Genfi IV konventsiooni II osa artikkel 18 kohustab konflikti osapooli alati austama ja kaitsma tsiviilhaiglaid ning keelab nendevastased rünnakud. Artikli 19 järgi ei lõppe tsiviilhaiglate kaitse ka siis, kui neis haiglates ravitakse haigeid ja haavatuid, kes on relvajõudude liikmed. Artikkel 20 järgi tuleb austada ja kaitsta ka tsiviilhaiglate personali (3).

Genfi I konventsiooni III peatükk sätestab suhtumise haavatud või haigete sõjaväelastega tegelevatesse meditsiiniüksustesse ja -asutustesse relvastatud konflikti olukorras. Artikkel 19 sätestab, et ühtegi meditsiinasutust ei tohi mingil tingimusel rünnata ning konfliktiosalised peavad neid alati austama ja kaitsma. Konventsiooni IV peatükk sätestab meditsiinipersonali kaitse ning privileegid (4).

2016. aastal esitasid maailma juhtivad organisatsioonid nagu näiteks Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) ja Euroopa Liit (EL) lahendusi ja avaldusi humanitaarõiguste kaitseks. 28. aprillil 2016 võeti EL-s vastu otsus, mille kohaselt peab olema haiglate ja koolide ohutus tagatud ka sõjakolletes. Liikmesriike kutsuti üles teatama humanitaarõiguste rikkumistest ning tagama rahvusvahelist humanitaarõiguste kaitset (5). 3. mail 2016 võeti ÜRO poolt vastu otsus 2268, milles mõisteti tugevalt hukka meditsiinasutuste ja -personali ründamine sõjalises konfliktis. Samuti rõhutati Genfi konventsioonist kinni pidamise olulisust (6). Paraku ei ole see aga peatanud haiglate pommitamist kriisikolletes.

Seoses Venemaa liitumisega Süüria valitsuse relvajõududega kasvas meditsiinasutuste pommitamine Süüria sõjas 89% võrra (2015. aasta vs 2016. aasta) (8).

Haiglate pommitamine

Haiglate pommitamine on tõsine inimõiguste ning Genfi konventsiooni 18. artikli rikkumine, mis nõuab tihtipeale palju elusid ning seab ohtu ka tulevaste patsientide elud – ei julgeta arstiabi poole pöörduda või ei ole kohta kuhu pöörduda. Tänapäeval on saanud tervishoiu vastu suunatud rünnakutest üks osa taktilisest sõjapidamisest. WHO on alates 24. veebruarist kuni 24. märtsini 2022 Ukrainas kinnitanud 72 rünnakut meditsiinasutustele, milles on hukkunud 71 ning vigastada saanud 37 inimest (7). Seda taktikat kasutati laialatuslikult ka näiteks Süüria sõjas, kus meditsiinasutuste pommitamised tõusid 89% seoses Venemaa liitumisega Süüria valitsuse relvajõududega

(2015. aasta vs 2016. aasta) (8). 27. aprillil 2016 hukkus 50 inimest, nende hulgas meditsiinitöötajaid ja lapsi, kui Süürias Aleppos korraldati õhurünnak piirkonna ühele olulisemale lastehaiglale. Teiste hulgas suri nimetatud rünnakus ka dr Wassim Mouaaz, kes oli Aleppo üks viimaseid lastearste. 24 tundi hiljem pommitati Aleppo Marja piirkonna kliinikut, mis oli spetsialiseerunud krooniliste haiguste ravile. Ainuüksi nendest haiglatest Süürias, mida toetavad Piirideta Arstid (pr k Medecines Sans Frontieres, MSF) ja Rahvusvaheline Punane Rist (ingl k International Committee of the Red Cross), sattus 2016. aastal ajavahemikus veebruarist aprillini õhurünnakute alla seitse haiglat. 2016. aastal oli laastavaim juuli, mil toimus 43 rünnakut meditsiinasutustele (9).

Lisaks Süüriale ja Ukrainale on haiglad sõjategevuse sihtmärgiks teiste hulgas ka näiteks Sudaanis, Afganistanis ja Jeemenis ning on seda olnud juba aastaid. Vahemikus 2014. aasta jaanuarist 2015. aasta detsembrini raporteeris WHO 594 rünnakut tervishoiule, mistõttu hukkus 959 ja sai kannatada 1561 inimest 19 eri riigis. Üle poolte rünnakutest tehti haiglatele ja kõikidest rünnakutest 62% puhul on leitud tõendeid tahtlikust tervishoiuasutuste sihtmärgistamisest (10).

Küberrünnak

Küberrünnakud on ohuks tervishoiusüsteemile, kuna seavad ohtu patsientide personaalse info ja heaolu ning häirivad tervishoiuasutuste tööd. Ülemaailmselt on küberrünnakute juhtumid tõusutrendis. 2021. aastal USA-s tehtud uuring näitas, et 34% tervishoiuga seotud organisatsioonidest rünnati lunavaraga ning 65% juhtudest suudeti rünnakute käigus andmeid krüpteerida. 34% juhtudest maksti lunaraha, kuid vaid 69% krüpteeritud andmetest suudeti tagasi saada. Lunaraha suuruseks on maailmas keskmiselt 154 233 € juhtumi kohta (11). Ka Eesti on olnud selliste rünnakute ohvriks. Kõige hiljutisem rünnak, mis on kinnitatud, toimus 24.02.2022 sotsiaalkindlustusameti vastu (12). Probleemiks juhtumitest rääkimise puhul on see, et neid tihtipeale ei avalikustata meediale, kuid Lääne-Tallinna Keskhaigla on kinnitanud, et ka nemad on kogenud 2015. aastal küberrünnakut (13).

Meditsiinitöötajate vastased sõjalised rünnakud

Esineb nii meditsiinitöötajate ahistamisi, röövimisi kui ka tapmisi. 2012. aasta oktoobris rünnati mõrvakatses Dr Mukweget ning tema peret hoiti relvaähvardusel. Dr Mukwege ja tema kolleegid proovisid organiseerida rahvusvahelist kampaaniat, mis kaitseks masskatastroofide eesliini töötajaid ning aitaks kohtulikule vastutusele võtta massikuritegude toimepanijaid (1). Kokku on WHO ajavahemikus 2021.01.01–03.04.2021 registreerinud 522 juhtumit, kus meditsiinitöötaja on olnud mõjutatud tervishoiu vastu suunatud rünnakutest (14). Näited pikaajalistest ning laiaulatuslikest rünnakutest meditsiinitöötajate vastu leiduvad Süüria sõjast. Ajavahemikul 2011–2017 hukkus 814 meditsiinitöötajat, neist enamuse moodustasid arstide surmad (247 surma, 32%), meditsiinitudengite surmad moodustasid (9%). Meditsiinitöötajate surmadest 55% (426

surma) oli põhjustatud pommitamiste, 23% (180 surma) tulistamiste, 13% (101 surma) piinamiste ja 8% (61 surma) hukkamiste tõttu (8).

Seisukoht

Haiglate ja meditsiinitöötajate ründamist ei tohi aktsepteerida. Lubades rünnakute toimumist, ilma et sellele järgneks avalikku debatti ja karistusi, kiidame heaks inimsusevastased- ja sõjakuriteod. Saavutamaks tervishoiuteenuste, meditsiinitöötajate ja patsientide kaitset, tuleb rakendada meetmeid erinevatel rahvusvahelistel ja ühiskondlikel tasanditel. Olulisemateks meetmeteks peame alljärgnevaid.

EAÜS seisab selle eest, et

- ÜRO ja teised rahvusvahelised ühendused karistavad humanitaarõiguste rikkumisi ning teevad kõik endast oleneva, et rikkumisi ära hoida;
- riigid tunnistavad mistahes viisil toimepandud rünnakuid tervishoiu vastu kui rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumist;
- nii rahvusvahelise ja riikliku meedia kui ka sotsiaalmeedia kaudu mõistetakse hukka meditsiinasutuste ja -töötajate vastased rünnakud. Meedia ülesandeks on pöörata probleemidele tähelepanu, levitada vastavasisulist õiget informatsiooni ning selle kaudu tõsta laiemat avalikkuse teadlikkust;
- EAÜS austab ja toetab arstide õigust ning kohustust aidata kõiki inimesi, olenemata nende vanusest, soost, haigusest, uskumustest, rassist, etnilisest päritolust, rahvusest, poliitilistest vaadetest, seksuaalsest orientatsioonist, sotsiaalsest positsioonist ühiskonnas;
- meditsiinitöötajatele, kes tegutsevad kriisipiirkondades ning riskivad teisi aidates oma eluga, avaldatakse austust ja toetust;
- meditsiinitöötajad ja -tudengid teadvustavad probleemi olemust ning aitavad seda kajastada;
- arstitudengite teadlikkust humanitaarõiguste olemusest ja selle rikkumistest tõstetakse, lisades õppeprogrammi vastavate teemade käsitlemise;
- tõstetakse laiemat avalikkuse teadlikkust sellest, kuidas toetada organisatsioone, mis tegelevad kriisiriikides meditsiinilise või muu abi tagamisega. Sellisteks organisatsioonideks on näiteks Piirideta Arstid ja Rahvusvaheline Punane Rist;
- inimesi, kes on pidanud kriisikoldest mõnda teise riiki põgenema, koheldakse teistega võrdselt. Neile pakutakse abi ja toetust ning neid ei diskrimineerita.

Viited

1. Peerwani, N (2022) Physicians for Human Rights – Persecution of Health Workers. Kättesaadav: <http://physiciansforhumanrights.org/issues/persecution-of-health-workers/> (03.04.2022)
2. Välisministeerium (2015) Rahvusvahelise humanitaarõiguse ülevaade. Kättesaadav: <http://www.vm.ee/et/rahvusvahelise-humanitaarõiguse-ulevaade> (03.04.2022)
3. Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/79260> (03.04.2022)
4. 12. augusti 1949 Genfi (I) konventsioon haavatud ja haigete sõjaväelaste olukorra parandamise kohta maismaal. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/79239> (03.04.2022)
5. ÜRO (2016) Security Council Adopts Resolution 2286 (2016), Strongly Condemning Attacks against Medical Facilities, Personnel in Conflict Situations. Kättesaadav: <http://www.un.org/press/en/2016/sc12347.doc.htm> (03.04.2022)
6. Euroopa Parlament. 2016/2662(RSP) – 28/04/2016 Text adopted by Parliament, single reading. Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1435283&t=e&l=en> (03.04.2022)
7. Reed J. (2022) Ukraine war: WHO says attacks on health facilities are rising daily. BBC News.; Kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/health-60866669> (03.04.2022)
8. Fouad FM, Sparrow A, Tarakji A, Alameddine M, El-Jardali F, Coutts AP, et al. Health workers and the weaponisation of health care in Syria: a preliminary inquiry for The Lancet –American University of Beirut Commission on Syria. The Lancet. 2017;390(10111):2516–26. Kättesaadav: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(17\)30741-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(17)30741-9/fulltext) (03.04.2022)
9. Medecins Sans Frontierers (2016) Review of Attack on Al Quds hospital in Aleppo City
10. World Health Organization (2016) Report on attacks on health care in emergencies
11. Sophos cybersecurity (2021) The State of Ransomware in Healthcare 2021. Kättesaadav: <https://assets.sophos.com/X24WTUEQ/at/s49k3zrbsj8x9hwbm9nk/hzxh/sophos-state-of-ransomware-in-healthcare-2021-wp.pdf> (03.04.2022)

12. Liive R. (2022) Eesti riigiasutused sattusid varahommikul küberrünnakute alla. Digigeenius. Kättesaadav: <https://digi.geenius.ee/rubriik/uudis/eesti-riigiasutused-sattusid-varahommikul-kuberrunnakute-alla/> (03.04.2022)
13. Liive R. (2018) Keegi Eesti haiglatest maksis küberkurjategijatele lunaraha, kes? Digigeenius. Kättesaadav: <https://digi.geenius.ee/rubriik/uudis/eesti-tervishoiu-teenuse-osutajad-on-kurjategijatele-raha-maksnud/> (03.04.2022)
14. World Health Organization (2022) SURVEILLANCE SYSTEM FOR ATTACKS ON HEALTH CARE (SSA). extranet.who.int. Kättesaadav: <https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx> (03.04.2022)